

30.10.2006

Dnro 395/4/05

Ratkaisija: Oikeusasiamies Riitta-Leena Paunio

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Kaija Tanttinen-Laakkonen

NÄKÖVAMMAISTEN APUVÄLINEIDEN MYÖNTÄMINEN

1 KANTELU

Pohjois-Savon Sokeat ja Heikkonäköiset ry:n puheenjohtaja arvosteli 7.2.2005 päivätyssä kirjeessään Kuopion kaupungin menettelyä lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineiden myöntämisessä.

Puheenjohtajan mukaan hänen kirjeessään esitetty huolenaihe perustui asiakasyhteydenottoihin. Niiden mukaan kaupungin terveyskeskus ei myöntänyt lääkinällisenä kuntoutuksena näkövammaisille tiedonsaannin kannalta tärkeää apuvälinettä, kasettinauhuria, vaan se myönnettiin sosiaalitoimiston kautta, joka korvasi näkövammaiselle nauhurista puolet sen kustannuksista.

Puheenjohtaja totesi kirjeessään, että kasettinauhuri on näkövammaiselle ensisijaisesti tiedonsaantiin ja -hallintaan välttämätön apuväline. Kasettinauhureiden käyttötarve jatkuu vielä useita vuosia, vaikka näkövammaisten kirjasto on siirtynyt digitaalisiin tuotantomenetelmiin. Kirjojen lainauskappaleet ovat kuitenkin vielä pitkään C-kasetilla.

Kantelukirjoituksen mukaan Pohjois-Savon muissa kunnissa apuvälineiden myöntämistahot vaihtelevat, mutta terveyskeskusten kautta myönnetään näkövammaiselle pääsääntöisesti seuraavat apuvälineet: valkoiset kepit/tukikepit, kasettinauhurit ja muistiinpanolaitteet.

- - -

3 RATKAISU

Katson, että Kuopion kaupungin sosiaali- ja terveyslautakunnan asiassa 15.12.2004 ja 13.4.2005 tekemät päätökset olivat lainvastaisia, koska niissä suljettiin kaavamaisesti pois nauhurit näkövammaisten lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineiden piiristä ilman palvelun tarvitsijan yksilöllisen tarpeen huomioon ottamista.

Perustelen ratkaisuani seuraavasti.

3.1 Sosiaali- ja terveyslautakunnan päätökset

15.12.2004 tehty päätös

Kuopion kaupungin sosiaali- ja terveyslautakunta päätti 15.12.2004 pitää voimassa kaupungissa jo vuosia jatkuneen käytännön olla myöntämättä näkövammaisille nauhureita lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineinä. Päätöstä perusteltiin mm. seuraavasti.

Näitä välineitä ei ole myönnetty lääkinnällisenä kuntoutuksena, koska niiden yleisen käyttötarpeen ei katsota riippuvan pelkästään asiakkaan vammasta. Vammaispalvelulain kautta kunta on osallistunut kuitenkin niiden hankintaan. Näkövammaisten nauhureita ei ilmeisesti valmisteta enää pitkään ja suunta on CD-soitinten käyttöön. Näkövamma ei ole esteenä niiden käytölle.

13.4.2005 tehty päätös

Lautakunta käsitteli asiaa uudelleen 13.4.2005 ja päätti olla muuttamatta käytäntöä. Päätöstä perusteltiin mm. seuraavasti.

Perusterveydenhuolto myöntää Kuopiossa apuvälineet, jotka eivät vaadi erityistä näkövamma-asiantuntemusta. Vaativat apuvälineet myöntää Kuopion yliopistollinen sairaala ja porrastus on sovittu paikallisesti. Nauhureita, sanelukoneita, puhuvia mittareita tai puhuvia herätyskelloja on myönnetty aiemmin myös erikoissairaanhoidon kautta. Nytemmin niitä on suositeltu myönnettäväksi myös vammaispalvelulain ja joskus lääkinnällisen kuntoutuksen perusteella. Nauhuri, CD-soitin ja DVD-laite ja käsipuhelin ovat tavallisia, kaupasta saatavia välineitä ja laitteita, jotka soveltuvat sekä terveiden että sairaiden käyttöön. Kuopion kaupungissa on yli 10 vuoden ajan noudatettu periaatetta, että esim. nauhurit on katsottu normaaleiksi laitteiksi, ei apuvälineiksi. Jos niitä kuitenkin on haettu vamman takia korvattaviksi, asia on käsitelty vammaispalvelulain 9 §:n mukaisena asiana ja korvattu vammaiselle henkilölle päivittäisistä toiminnoista suoriutumiseksi tarpeellisenä laitteena.

Kantelun kohteena olevat nauhurit katsotaan vammaispalvelulain ja -asetuksen mukaisiksi laitteiksi, eivätkä ne ole selkeästi apuvälineitä.

Edelleenkin ei ole olemassa lakiin perustuvaa määrittelyä, jolla nauhurit tulisi siirtää nimenomaan apuvälinemyönnön piiriin. Viime aikoina vammaiset ovat lisääntyvästi hakeneet tavanomaisia kodinkoneita apuvälineinä välttyäkseen vammaispalvelulain mukaisesta omavastuusta. Voimassa oleva lainsäädäntö ei kuitenkaan tällaista edellytä.

6.6.2005 tehty päätös

Sosiaali- ja terveyslautakunta päätti, että sokeiden ja heikkonäköisten nauhurit siirretään apuvälinemyöntöjen piiriin. Päätöksen perustelujen mukaan lautakunta otti huomioon sille 2.5.2005 osoittamassani selityspyynnössä esittämäni seikat ja sen, että 1.3.2005 voimaan tulleen hoitotakuulainsäädännön mukaisissa valtakunnallisissa yhtenäisen hoidon perusteissa nauhurit on selkeästi määritelty perusterveydenhuollosta myönnettäväksi apuvälineiksi (sosiaali- ja terveysministeriön opas 2005:5).

3.2

Arviointi

Oikeus saada lääkinällisen kuntoutuksen palveluja ja velvollisuus niiden järjestämiseen

Olen 5.6.2003 antanut päätökseni (dnro 1803/4/00) Näkövammaisten Keskusliitto ry:n tekemään kanteluun, jossa pyydettiin oikeusasiamiestä selvittämään, noudattavatko kunnat lääkinällistä kuntoutusta koskevaa lainsäädäntöä, koska ne liiton mukaan jättävät jatkuvasti varaamatta riittävästi määrärahoja vammaisten henkilöiden kuntoutukseen ja apuvälineisiin. Keskusliitto oli vakavasti huolissaan myös siitä, että apuvälineiden myöntämistä koskevat toimintakäytännöt ja -ohjeet olivat epäyhtenäisiä ja palvelujen saatavuus vaihteli suuresti eri kunnissa ja sairaanhoitopiireissä.

Olen tuossa päätöksessäni selvittänyt toisaalta palvelun tarvitsijan lainmukaista oikeutta lääkinällisen kuntoutuksen palveluihin ja toisaalta näiden palvelujen lakisääteistä järjestämisvelvollisuutta. Asiaan liittyvät oikeusohjeet ilmenevät päätöksen liitteestä. Selvitin myös yleisellä tasolla valvovien viranomaisten käsityksiä kunnissa ja sairaanhoitopiireissä noudatettavista toimintakäytännöistä ja -ohjeista lääkinällisen kuntoutuksen apuvälinepalvelujen antamisessa. Tutustuin lääninhallitusten selvityksiinsä liittämiin sairaanhoitopiirien ja terveyskeskusten asiaa koskeviin toimintaohjeisiin. Otin päätöksessäni kantaa toimintakäytäntöjen ja -ohjeiden mahdollisiin lainvastaisuuksiin yleisellä tasolla.

Tuolloin totesin, että ohjeet, jotka eivät jätä tilaa palvelun tarvitsijan yksilöllisen tarpeen huomioon ottamiselle, ovat ristiriidassa lainsäädännön kanssa. Käsitykseni mukaan ohjeet, joilla etukäteen suljetaan esimerkiksi lääkinällisen kuntoutuksen palvelujen piiristä kaavamaisesti pois määrättyjä potilasryhmiä, kuten tietyn ikäisiä henkilöitä tai apuvälineitä taikka tietyn hintaisia apuvälineitä, ovat lainvastaisia. Myös sellaiset ohjeet totesin lainvastaisiksi, jotka mahdollistavat asiakasmaksujen perimisen apuvälineistä, niiden sovituksesta, tarpeellisesta uusimisesta ja huollosta. Ohjeet, joilla rajoitetaan apuvälineiden lukumäärää tai niiden uusimista, ovat myös ristiriidassa lainsäädännön kanssa, jos ne eivät jätä tilaa apuvälineen tarvitsijan yksilöllisen tarpeen huomioon ottamiselle.

Lautakunnan päätösten lainmukaisuus

Lautakunta päätti 15.12.2004 pitää voimassa Kuopiossa jo vuosia no udatetun käytännön olla myöntämättä näkövammaisten nauhureita lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineinä.

Käsitykseni mukaan päätös oli lainvastainen sen vuoksi, että siinä suljettiin kaavamaisesti pois nauhurit näkövammaisten lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineiden piiristä ilman palvelun tarvitsijan yksilöllisen tarpeen huomioon ottamista.

Lautakunta käsitteli asiaa uudelleen 13.4.2005 ja päätti olla muuttamatta käytäntöä. Päätöstä perusteltiin muun muassa sillä, että edelleenkaan ei ole

olemassa lakiin perustuvaa määrittelyä, jolla nauhurit tulisi katsoa lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiksi.

Apuvälineen käsite määritellään lääkinnällisestä kuntoutuksesta annetussa asetuksessa. Apuvälineitä ovat asetuksen 4 §:n mukaan lääkinnällisin perustein todetuin toimintavajavuuden korjaamiseen tarkoitettut välineet, laitteet tai vastaavat, joita vajaakuntoinen henkilö tarvitsee selviytyäkseen päivittäisissä toiminnoissaan.

Asetuksessa ei määritellä tarkemmin, mitä ovat päivittäiset toimet eikä yksilöidä, mitkä välineet ovat apuvälineitä. Apuvälineiden laatusuosituksessa todetaan, että mitään valtakunnallista luetteloä siitä, mitkä välineet ovat lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineitä ei ole, vaan asia tulee tarvittaessa määritellä *tapauskohteisesti* (kurs. tässä) asetuksen säännöksen mukaisesti (sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2003:7).

1.3.2005 voimaan tulleet hoitotakuuta koskevat lait (855–858/2004) täsmensivät perustuslain 19 §:n 3 momentissa perusoikeuksina turvattujen riittävien terveyspalvelujen toteutumista. Lainsäädäntöuudistuksen tarkoituksena on turvata kiireettömään hoitoon pääsy samanlaisin perustein asuinpaikasta riippumatta.

Muutetun erikoissairaanhoidolain 10 §:n 1 momentin mukaan sairaanhoitopiirin kuntayhtymä vastaa alueellaan laissa säädetyn erikoissairaanhoidon järjestämisestä yhtenäisin lääketieteellisin ja hammaslääketieteellisin perustein. Osana kansallista hanketta terveydenhuollon turvaamiseksi käynnistettiin helmikuussa 2004 sosiaali- ja terveysministeriössä yhtenäisten kiireettömän hoidon perusteiden laatiminen. Varsinainen hoidon perusteiden laatiminen jaettiin erikoisaloittain erityisvastuualueille. Erityisvastuualueilla työ tehtiin yhteistyössä mm. perusterveydenhuollon kanssa.

Yhtenäiset kiireettömän hoidon perusteet kirjattiin sosiaali- ja terveysministeriön oppaaseen 2005:5. Siinä määritellään näkövammaisten apuvälinepalvelun perusteet: Perusterveydenhuollosta myönnettäviä apuvälineitä ovat nauhurit, sanelukoneet ja muut kuuntelulaitteet, matkapuhelimien TALKS-puheohjelmat sekä valkoiset kepit.

Käsitykseni mukaan lautakunnan olisi tullut ottaa päätöksenteossaan huomioon se lainsäädännössä asetettu lähtökohta, että oikeus lääkinnällisen kuntoutuksen palveluihin määräytyy kunkin palvelun tarvitsijan yksilöllisen lääkinnällisen kuntoutuksen tarpeen mukaisesti. Lautakunnan olisi tullut ottaa huomioon myös 1.3.2005 voimaan tulleen hoitotakuuta koskevan lainsäädännön velvoitteet.

4 TOIMENPITEET

Koska Kuopion kaupungin sosiaali- ja terveyslautakunta on 6.6.2005 päättänyt, että sokeiden ja heikkonäköisten nauhurit voidaan myöntää lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineinä, asia ei anna minulle aihetta muihin toimenpiteisiin kuin että saatan edellä kohdassa 3.2 esittämäni käsityksen Kuopion kaupungin sosiaali- ja terveyslautakunnan 15.12.2004 ja 13.4.2005

tekemien päätösten lainvastaisuudesta lautakunnan tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän sille jäljennöksen tästä päätöksestäni.

- - -